

a helyük. Csak ötödrangú szempontunk lehet, hogy egy híressé vált költőházaspár kapcsolatának történetéhez is adalékul szolgálnak. Sokkalta fontosabb, hogy a szerelemnek példaereje van: e század második felében a tiszta emberi kapcsolat, a „szövetség ez már, nem is szerelem” József Attila-i képének megvalósulása. Ellenpélda egy korban, amikor félt, hogy „eljő a kapcsolatok halála”. Olyan versek, mint *A szegény lány álma*, *Körülötted bolyongok*, *Félelmetes szerelem*, *Vonzás*, *A kivirágzott kéz*, *Levél N. L.-nak* hirdetik a mégis megtalált otthonosságérzetet. Ehhez hasonlítható erővel és eredménnyel csak a jóbarát Kondor Béla alakja tér vissza, a fegyvertársé a művészi célkitűzésekben:

*E világ tiszta és rohadt,
ha átsugárzod mint a nap,
szívedre szennye nem ragad,
hajrá Samu, ne hagyd magad.* (Kondor Bélának)

Nagy veszteségei voltak az embernek: a barátot, majd a társat is elveszítette. A művészet kegyetlen paradoxona, hogy az ember veszteségeiből a művész nyereséget tud kovácsolni. És Szécsi Margit életművének, rangjának ismeretében minden olvasója igaz érdeklődéssel várja újabb kötetét, figyeli a pálya további ívelését. (Magvető, 1978.)

VASY GÉZA

Verskaleidoszkóp

WEÖRES SÁNDOR: HARMINCÖT VERS

Harmincöt — többnyire az *Áthallások* (1976) óta született — költemény ciklusok nélkül, de tervszerűen elgondolt sorrendben: ez Weöres Sándor legújabb kötete. Ahány vers — annyi hang, annyi szólam, annyi változat. Van itt az élet születése előtti kristálylétet megidéző vers, őskori sziklarajz, pogány temetési varázslat. (Persze nem holmi művelődéstörténeti anyagként, hagyományként, hanem újraélt, eleven-élő valóságként.) Beszűrődnek bukolikus ógörög hangulatok, a zsoldárok keleti ízei, barokkos díszű nyelvi fordulatok. Leggazdagabban talán a naiv, népi költészet változatai szólalnak meg: gyerekdalok, kiolvasók, mondókák, regösénekek, széphistóriák ritmusaira ismerünk. Megcsendíti az elégia kolomphangját, földidei a humort, a groteszk, fintoros nevetést. Portrét rajzol emlékversekben (ahány érem, annyi megoldás), színes faluvégi tájképet fest, mallarmés szonettet formál, amatőr köszöntők cifra ruhájába bújlik, az automatikus versírás paródiáját adja...

Körülbelül ez az, amit a szem a felszínen érzékel. Fontosabbnak látszik a mély, az tudniillik, hogy ez a sokféleség tulajdonképpen az állandóság változata. Weöres költészetének „színessége” mögött ugyanis egyetlen erő munkál: az egyetlen személyiség keresésének és megformálásának az igénye, az egyetlen személyiség lehetőségeinek a kipróbálása. Nézete szerint az emberi személyiség egyszerűsége, egyedisége éppen abban rejlik, hogy át tudja élni más korok szituációit, más emberek, nemek életét. S az egyetlen személyiség megvalósulásának „kerete”, „célja” nem más, mint e végtelen számú lehetőség kipróbálása. Költőeszménye nem a vátesz, a népet Kánaán felé vezető tűzoszlopköltő, hanem Orfeusz és az orfikus költészet: hangszínt adni a dalnak, megszólaltatni a fákat és a köveket, beszélni a vizek, a szél, a virágok nyelvén. Ahogy Babits mondta: nem az énekes szüli a dalt, a dal szüli énekesét.

Ahogy Weöres megfogalmazza új kötetében: „a dal a húrban alszik / felköltöni semmisség”. Vagy egy másik helyen: „szóltam egy fűzbokornak: / Ezentúl legyél leány” — és a fűzbokor leánnyá változott.

Ebben az értelemben Weöres új kötete szerves folytatása költészetének, szerényebb, halkabb megismétlése korábbi hangjainak. Emellett azonban azt a szemléleti változást, elmozdulást is megéreztetni, amelyet a múltó, az egymásra rakódó évek költészetében hoztak. Weöres mindig eléggé sub specie aeternitatis és az áthúzott nagyság nézőpontjából tudta szemlélni a világot, most azonban az elmúlás egyre súlyosabb árnyéka vetődik életére. Talán nem volt kötete, amelyben a vándorlás, az eltévedés élménye, a majdnem érzése, a közties állapot olyan erőteljesen fogalmazódott volna meg, mint a *Harmincöt vers*-ben. Az út, az utazás az egész élet jelképe nála, s most ez az út és elutazás egyre szomorúbb, s egyre észrevehetőbben közeledik a közelebbik vége felé: „folyton úton, / itt se, ott se maradhatok” — írja egyhelyütt; „már nem tudom, mit is akartam” — olvassuk másutt; „kár hogy el kell mennem a föld közepibe” — találjuk a harmadik helyen. A sorok megteltek a tagadás, a bizonytalanság érzésével, s ennek nyelvi megfélelőivel; a határozatlanságot, a közties-állapotot, a mintha-érzést kifejező szavakkal, igeidőkkel: *majdnem, nem lehet tudni, ámbár, meglehet, valami, szinte, megeshetik, kezdődhetik, nem tudja senki* — kilenc árulkodó kifejezés három rövid versből. Az érzékelhető, a köznapi lét helyett a más minőségű lét az igazi: Beethoven süketsége, a „lanttalan nagy lantos”, Berzsenyi hallgatása, az éjszakai álom kepei.

Harmincöt vers, terjedelemre mintegy hatszáz sor: mennyiségre se sok két év terméseként. Sőt tegyük hozzá — illetve vonjuk le —, hogy e harmincöt versből két költemény régi keletű (az egyik 1933-ból, a másik 1936-ból való), öt pedig alkalomhoz tapadó, köszöntő vagy búcsúztató vers (a halott Vujicsics Tihamérról és Lengyel Józsefről szóló, a könyvművés Szántó Tibort, a hatvanéves Csorba Győzöt köszöntő, valamint az Illés Árpád képeinek margójára írt). Tagadhatatlan, a húszéves korában írt darabon és a gyász hír hallatára jóformán percek alatt rögtönzött versen éppúgy rajta van a nagy költő keznyoma, mint a nagy versszimfóniákon. Érdemes volna például külön összehasonlítani, hogy ugyanazt a feladatot, a portrévers műfaját milyen különbözőképpen s mennyi szellemességgel, frissiséggel oldja meg a kötet öt különböző versében. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a versek zöme csak a nagy freskó vázlataihoz, a versszimfóniák mellett születő etűdökhöz és bagatellekhez hasonlítható. József Attila mondja valahol: nagy költő az, akinek halványabb versei is vannak, csak a dilettáns ír mindig azonos színvonalon. E Weöres-versek felől is nyílik út költészete nagyívú boltozatai felé, de aki *csak ezeket* a verseket ismerné, talán elhamarkodott ítéletet formálna költőjükéről. A *Harmincöt vers* ugyanis nem a nagy Weöres-versek könyve, hanem egy aranyműves műhely — töredékességükben is nagyértékű — aprómunkáit tartalmazza. Magyarazatként azt is látni kell, hogy e versek megszületése nagyjában egybeesik Weöres monumentális vállalkozásának, a *Három veréb hat szemmel*-nek a létrejöttével. A magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból összeállított több mint hatszáz lapos antológia az elmúlt években a költő óriási energiáit szívta el, s nyilván csak a munka szüneteiben írhatta eredeti verseit.

Talán innét érthető, hogy — bár Weöres költészetét korábban is magasfokú formai tökély jellemezte — minden korábbi Weöres-kötetnél hangsúlyosabb, versszervező szerepet kaptak a formai elemek. E változást némi eufémizmussal nevezhetjük tömörségnek, sűrűségnek, egyszerűsödésnek, a kerekded kompozíció irányában történő előrelépésnek, mindez azonban nem takarhatja el szemünk elől, hogy végül is nem nagyszabású lírai-gondolati építményeknek, hanem remek formamutatványoknak vagyunk a tanúi. Így lesz például a cím (végül is egy esetleges, másodlagos verselem) az egész költeményt értelmező motívummá. Máskor a rím válik vers-teremtő erővé. Jól tudjuk, a rímnek varázsa, gondolatot előhívó szerepe van, s azt is, hogy Weöres csodálatos képességgel rendelkezik: ha valamire ránéz, a fogalom azonnal rímet hív benne elő. Rímei mindig eredetiek, ötletesek, meglepőek, szikrázóak; sokszor azonban az egész vers alig több, mint rímjáték, rímrögtönzés.

Amit Weöres előző kötetéről, az *Áthallások*-ról írott kritikában mondtam — hogy tudniillik a szerkezeti építettség fölfejtése lassan egyetlen megközelítési útjává válik a verseknek —, úgy érzem, ma fokozottabban érvényes. *Mozgó oktaéder-krisztály* — olvassuk a vers címében, s a szonett első nyolc sorából hat sor sajátos rendszerben, képletbe foglalható módon tér vissza a tercínákban. Máskor az ellentét, a keretesség, a párhuzam, a láncszemek szerinti haladás, az ismétlés határozza meg a vers szerkezetét. Szinte nincs vers a kötetben, amelyben ne fedezhetnénk föl valamilyen világos szerkezeti képletet, versformáló kompozíciós elvet. Ez a hangsúlyozott szerkezeti gazdagság egyszerre teszi változatosá és teszi egyöntetűvé a kötet darabjait.

Amennyire oktalanság és képromboló szörnyülködés lenne egy kiteljesedett költői életművet a halványabb darabok felől megítélni, épp annyira gyanús a kritikátlan lelkendezés, a halkabb szólamot nagyírává tornászó igyekezet. Weöres lírájának mércéjét már a költő maga megszabta. Weöres új kötete sem több, sem kevesebb annál, ami a címe: Harmincöt vers. Egy gazdag, kiteljesedett, maradandó életmű pihenőjén született gyűjtemény. Új nagy versek előképe. (*Magvető, 1978.*)

TÜSKÉS TIBOR

Bereményi Géza: Legendárium

Igen nehéz és megnyugtató válasszal ritkán kecsegtető kérdés az epikai műfajok hirtelen feléledése. Különösen a kezdet kezdetén, az első próbálkozások megítélésekor nyitott igazán a lehetőség: véletlen dolga-e gyors egymásutánban három magyar családrégény megjelenése, avagy prózai epikánk fejlődésében készülődik valamiféle fázisváltás? Ma még azt sem vennénk bizonyító érvényű ténynek, hogy nemzedékektől független a műforma előretörése: Nadas Péter és Bereményi Géza regényei gyökeresen más paradigmához tartoznak, mint Szabó Magda *Régimódi története*. (Ez utóbbi határozottan hősteremtő epikai konstrukciót alkot, „emlékművet” épít, központi alakja a külsődleges értékképzés folyamata által emelkedik környezete fölé. Az ábrázolás nyomatékai legalábbis úgy oszlanak meg, hogy Jablonczay Lenke *epikailag* független a családi krónika regényesített menetétől, sorát csak kísérik ezek a fordulatok, ám poétikai értelemben képtelenek beleszólni az alakulásába.) Kövesse akár a műforma visszaesése e regényeket, vagy szülessék néhány más rokon epikai forma — annyi bizonyosnak látszik, hogy prózánkban immár reális esélyei vannak az epikus világot korszerűen kiszélesítő mozdulatnak. Mert önmagukban nyilvánvalóan nem a családrégény divatos vagy valóban újszerű változatai e kiszélesedő epika letéteményesei: egy-egy hős genezisére szorítkozva mégis jelzik, közvetítik a prózafejlődésben bekövetkező változást, a többszólamú fikcióban érvényes, teljes világot teremtő regény lehetőségét. Ne gondoljunk persze a klasszikus családrégény-mintákra. A *Legendárium* sem a nemzedékek mozgásirányának leképezésére vállalkozik, a családtörténet nem szélesedik folyamattá egyúttal történelmi-társadalmi értelemben is. Az alakok egyéni történetének mégis van kapcsolata a nyilvános társadalmi léttel, a mű ily módon határozottan nagyobb valóságseleket fog át, mint a nemzedéktársak többségének közérzetregényei, parabolái, egyvonalú metaszetregényei. Nem valószínű, hogy a *Legendárium*ban mindjárt gyökeresen új ábrázolási perspektívák megjelenését kellene látnunk, de az a formális magyarázat sem látszik kielégítőnek, mely szerint a hatvanas-hetvenes években megerősödött kisépikai formák „kiürülése” állna már a jelenség hátterében.

A konkrét regényidő 1953-tól 2025-ig (!) terjeszti ki a cselekményt, a gyakorlati történések azonban úgy redukálják az időkereteket, hogy a visszaidézett előtörténeti